

УДК 159.922.4

DOI <https://doi.org/10.30970/PS.2022.13.10>

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ КУЛЬТУРНОЇ АДАПТАЦІЇ СТУДЕНТІВ-ІНОЗЕМЦІВ

Надія Левус

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Університетська, 1, м. Львів, Україна, 79000
e-mail: nadiya.levus@lnu.edu.ua*

Ніна Підбуцька

*Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»,
вул. Курличова, 21, м. Харків, Україна, 61002
e-mail: Nina.Pidbutska@khpі.edu.ua*

Наталя Бугрій-Шрамко

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Університетська, 1, м. Львів, Україна, 79000
e-mail: tashabush2314@gmail.com*

У статті подано результати дослідження соціально-психологічних чинників адаптації студентів-іноземців до нового культурного середовища. З цією метою обстежено 68 осіб із 23-х країн. Застосовано наступні методи математичної статистики: регресійний, кластерний, порівняльний, кореляційний аналіз.

З'ясовано, що чим вища мотивація до навчання та опанування професії, тим швидше проходить процес адаптації до нового середовища. У такому разі, студент прикладає максимум зусиль для вивчення мови, щоб мати можливість вільно комунікувати і вирішувати поточні навчальні труднощі.

Вагомими чинниками, які впливають на рівень адаптації іноземних студентів, є оволодіння мовою та збільшення контактів і дружніх стосунків із представниками місцевого населення. Ці чинники виявились найбільшою рушійною силою до входження у нове культурне середовище. Високий рівень мовної адаптації та інтерактивності зменшує відчуженість, підвищує лояльність до нової культури.

Як показує порівняльний аналіз, у групі із низьким рівнем адаптації набагато менше друзів, ніж у респондентів із середнім рівнем адаптації. Також можемо говорити про певні відмінності у сприйманні інших, адже студенти із середнім рівнем адаптації краще налаштовані і відкритіші до оточуючих.

Емоційний комфорт є надзвичайно вагомим чинником у адаптивності до соціокультурного середовища. Перевага позитивних емоцій та відчуття благополуччя життя вагомо збільшують здатність до адаптації.

Негативними чинниками культурної адаптації виявились відчуженість, ностальгія, емоційний дискомфорт та депресивність. Вони обернено пов'язані із бажанням набуття знань, прагненням налагоджувати контакти та відсутністю мовного бар'єру.

У студентів з низьким рівнем культурної адаптації відчуженість корелює із відомістю. Їм притаманне хвилювання щодо неспроможності задовільнити свої потреби, занепокоєння та відчуття покинутості через, власне, низький рівень адаптованості у новому оточенні. Перебуваючи у такому емоційному стані вони покладаються більше на зовнішні чинники, ніж на власні сили, що призводить до зниження адаптивності.

Ключові слова: культурна адаптація, соціально-психологічна адаптованість, міжкультурна комунікація, міжкультурна взаємодія, студенти-іноземці.

Інтернаціоналізація сучасної вищої освіти актуалізує проблему адаптації іноземних студентів до чужої їм дійсності вищої школи незнайомої країни. Приблизно двоє зі ста студентів в світі, які навчаються у вищій школі, на цей момент є іноземними студентами. Саме тому серед науковців зростає інтерес до дослідженням культурної адаптації студентів-іноземців. Культурна адаптація розглядається як залучення індивіда до культури країни, етносу, серед якого він перебуває, а також як його активна життєдіяльність в умовах зміненого культурного середовища.

Як зазначає М. Ліпатова, після приїзду до України іноземці проходять складний процес адаптації до нових умов життя у трьох аспектах: – як представники своєї культури із властивими їй особливостями, традиціями, звичаями, стереотипами поведінки та системою цінностей; – як особистості з певними психофізіологічними особливостями; – як об'єкти впливу нового етно- і соціокультурного оточення [1].

О. В. Сулова, яка досліджувала групи іноземних студентів з різним рівнем адаптації, виявила, що досліджувані з найвищим рівнем адаптації, демонструють добрі як фізичний, так психологічний компоненти здоров'я, а також мають найнижчий рівень показників за шкалою «інтенсивність болю». Їх фізичний стан не має впливу на повсякденну рольову роботу. Такі студенти відчувають себе повними сил та енергії, мають гарний емоційний стан [2].

У своїй статті О. І. Новіцька зауважує, що не менш важливим чинником, який впливає на процес адаптації до нової культури, є готовність особистості до змін, які її очікують, сформованість мотивації до адаптації. Психологічно краще переживають зміни люди, які свідомо, добровільно прагнуть бути включеними в чужу групу [3].

Це підтверджується результатами дослідження А. О. Шейко, де студенти з високим і середнім рівнем адаптованості проявили позитивне ставлення до інших людей, вміння будувати довірливі стосунки, відкритість, здатність іти на компроміс. Натомість у студентів з низьким рівнем адаптованості частіше спостерігалася ізольованість і соціальна фрустрація. Щодо особистісного зростання, то воно більше притаманне саме студентам із помірним рівнем адаптованості, які із оптимізмом дивляться у майбутнє, будують життєві плани, однак ще не впевнені, що почуватимуться комфортно далеко від дому [4].

Почуття приналежності виступає вагомим фактором для посилення міжкультурної взаємодії студентів, а також їх успіхів у навчанні. К. Гласс і К. Вестмонд досліджували це питання на прикладі іноземних та місцевих студентів, які проходили курси з міжгруповим діалогом або мультикультурним змістом. Такі студенти повідомили про зростання міжкультурної взаємодії. В подальшому було з'ясовано, що почуття приналежності посилює міжкультурну взаємодію між іноземними та місцевими студентами, а також значно підвищило середню оцінку іноземних студентів [5].

Таким чином, серед чинників адаптації до нового культурного середовища вагоме місце відіграють соціальні навички, відповідна мотивація, готовність особистості до змін та формування почуття приналежності. Разом з тим, у дослідженнях мало уваги приділено мотивації до навчання, соціально-психологічній адаптованості та іншим соціально-психологічним факторам. Саме тому метою нашого дослідження є виявлення соціально-психологічних чинників адаптації студентів-іноземців до нового культурного середовища.

Для досягнення вказаної мети використано такі методики: «Модифікований опитувальник культурної адаптації» І. А. Шолохова, «Адаптація особистості до нового соціокультурного середовища» Л. В. Янковського, «Діагностика рівня здібностей до налагодження зв'язків міжкультурної комунікації» О. О. Шаламова, «Опитувальник соціально-психологічної адаптованості» К. Роджерса і Р. Даймонд, «Вивчення мотивації навчання у ЗВО» Т. І. Ільїної.

У дослідженні взяли участь 68 осіб із 23 різних країн, із різних міст України, де вони навчаються, та різних навчальних закладів. Серед студентів, що пройшли опитування, було 21 особа жіночої статі та 47 – чоловічої, віком від 17 до 39 років. Середня тривалість перебування в Україні – від 1 до 5 років.

Для визначення найбільш значущих чинників, які впливають на культурну адаптацію студентів іноземців, було проведено регресійний аналіз. Завдяки йому з'ясовано, що найбільше на адаптацію до іншої культури (за опитувальником І. А. Шолохова) впливає мотив опанування професії ($b=0,354$; $R=0,476$). Він є рушійною силою до налагодження зв'язків у новому оточенні, до вивчення мови, щоб мати можливість спілкуватись із одногрупниками та викладачами, ділитись інформацією стосовно навчання, що є важливим елементом комунікації.

Подальший аналіз показав, що на адаптивність до нового соціокультурного середовища (за опитувальником Л. В. Янковського) мають вплив такі чинники як емоційний дискомфорт ($b=0,319$; $R=0,675$) та мотив оволодіння професією ($b=0,268$). Зворотній вплив на адаптивність спричиняє зовнішній контроль ($b=-0,409$) (рис. 1).

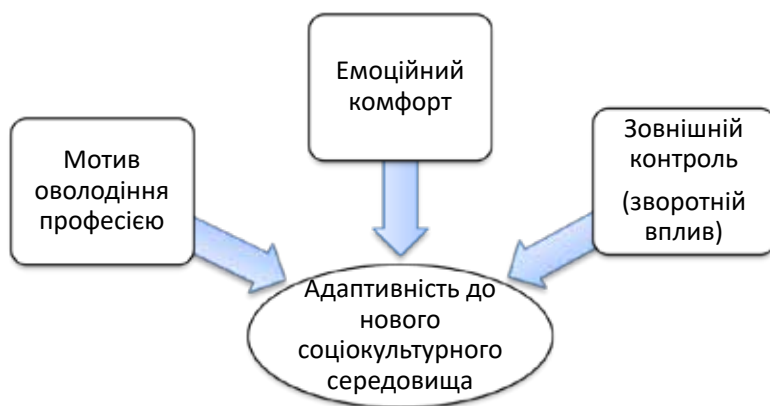

Рис. 1. Особистісні, емоційні та мотиваційні чинники, що впливають на адаптивність до нового соціокультурного середовища

Емоційний комфорт є надзвичайно вагомим чинником у адаптивності до соціокультурного середовища, тобто перевага позитивних емоцій та відчуття благополуччя життя вагомо збільшують здатність до адаптації. І навпаки – негативний емоційний стан зменшує адаптивність особи до нового соціокультурного середовища.

Спостерігається зворотній вплив показника зовнішнього контролю на адаптивність. Високі показники зовнішнього контролю свідчать про те, що людина вважає події, які відбуваються з нею, результатом дії зовнішніх сил. У такому випадку рівень особистої відповідальності за події, що відбуваються у власному житті є невисокий, тому і здатність до адаптації нижча.

Окремо був проведений регресійний аналіз для соціально-психологічної адаптованості (за опитувальником К. Роджерса і Р. Даймонд), що показав вплив вміння налагоджувати зв'язки у міжкультурній комунікації ($b=0,452$; $R=0,496$). Чим краща міжкультурна комунікація, тим вища соціально-психологічна адаптованість. Низький рівень здатності до налагодження зв'язків призводить до низького рівня соціально-психологічної

адаптованості. Це, в свою чергу, призводить до культурно-психологічних бар'єрів у спілкуванні та налагодженні соціальних контактів. Наявність бар'єрів у спілкуванні значно сповільнює процес вивчення мови. А отже, і обмежує можливість до збільшення контактів із місцевим населенням, що і призводить до зменшення шансів для доброї соціально-психологічної адаптації у новому культурному середовищі.

На наступному етапі розглядалися відмінності студентів з різним рівнем культурної адаптації. За допомогою кластерного аналізу було виділено дві групи досліджуваних. За основу поділу взято шкали методик «Модифікованого опитувальника культурної адаптації» І. А. Шолохова та «Адаптації особистості до нового соціокультурного середовища» Л. В. Янковського. До першого кластеру увійшло 32 досліджуваних з середнім рівнем адаптації, до другого – 36 досліджуваних з низьким рівнем адаптації (коректність кластеризації 100%).

Шкали, за якими відбувся розподіл: мовна адаптація, побутова адаптація, лояльність до культури перебування, адаптивність, конформність, інтерактивність, депресивність, ностальгія, відчуженість. Як показує кластерний аналіз, у першого кластеру мовна адаптація є на досить високому рівні, що призводить до меншого рівня відчуженості, зменшує ностальгію і депресивність. Натомість у 2 кластері мовна адаптація низька, що призводить до зростання рівня ностальгії, відчуженості та депресивності (рис. 2).

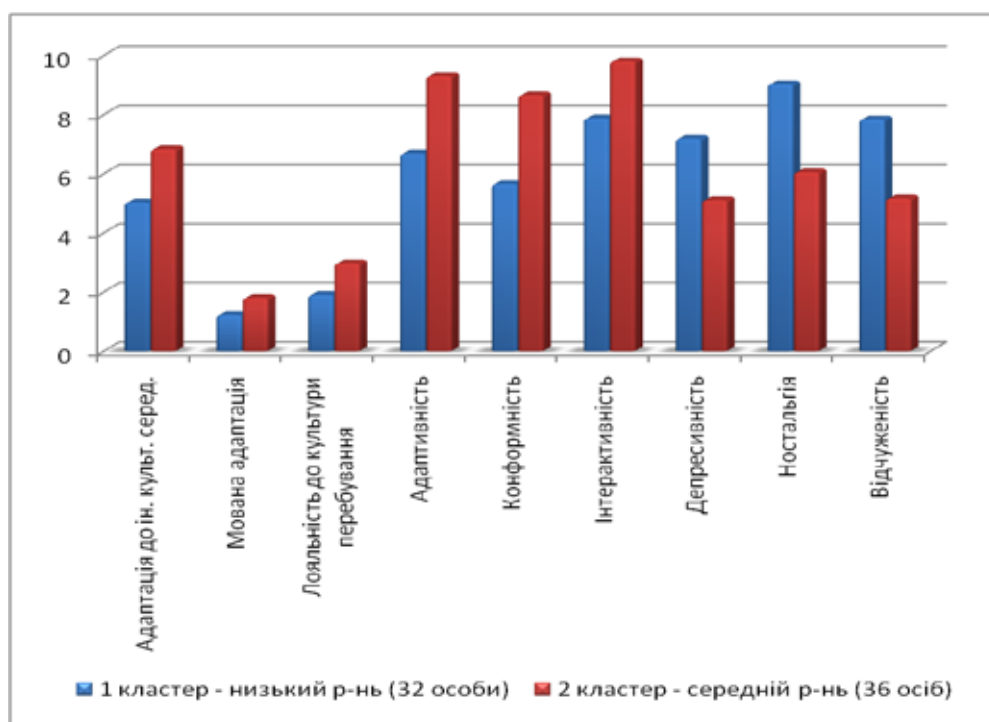

Рис. 2. Порівняння шкал культурної адаптації у двох кластерах

Отже, можна зробити висновок, що одним із найважливіших етапів адаптації студентів-іноземців є вивчення мови тієї країни, куди вони прибувають на навчання. Це призводить до збільшення контактів із місцевим населенням і до зменшення ностальгії,

відчуженості та депресивності, що негативно впливають на процес адаптації загалом і на навчання зокрема.

Відмінності у соціально-психологічних чинниках культурної адаптації цих двох груп студентів-іноземців з'ясувалися за допомогою порівняльного за непараметричним критерієм Мана-Уїтні. Одним із соціально-психологічних чинників культурної адаптації є наявність друзів серед місцевого населення. Як показує порівняльний аналіз, у групі із низьким рівнем адаптації в респондентів набагато менше друзів, ніж у респондентів із середнім рівнем адаптації. Також можемо говорити про певні відмінності у сприйманні інших, адже студенти із середнім рівнем адаптації краще налаштовані і відкриті до оточуючих.

Виявлено відмінності і у навчальних мотивах, зокрема у оволодінні професією та набутті знань, що можна побачити на рис. 3. Студенти, які орієнтовані на здобуття знань і оволодіння професією, швидше та успішніше проходять етапи культурної адаптації.

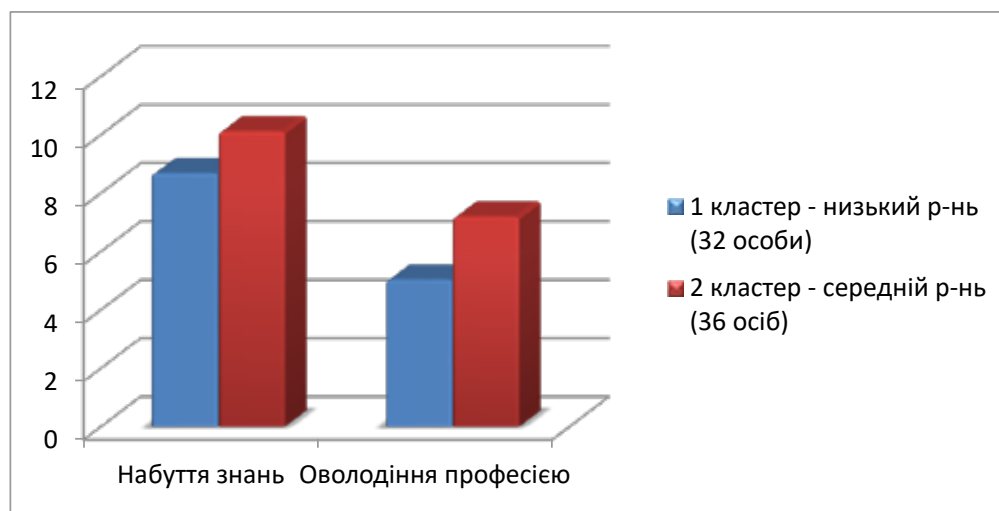

Рис. 3. Відмінності у навчальних мотивах іноземних студентів з різним рівнем адаптації

Розглянемо взаємозв'язки культурної адаптації із соціально-психологічними особливостями студентів-іноземців. Перевірка на нормальність розподілу показала, що для кореляційного аналізу потрібно використати непараметричну статистику. З цією метою застосовувався критерій Спірмена.

Як показав кореляційний аналіз результатів студентів *із низькими показниками культурної адаптації*, рівень володіння українською мовою корелює в них із мотивом отримання диплому (0,438) та бажанням опанувати професією (0,380). Отже, бажання оволодіти професією і отримати диплом мотивує до вивчення мови, що в свою чергу сприяє процесу адаптації (рис. 4).

Мотив отримання диплому взаємопов'язаний із конформністю. Високий показник конформності свідчить про бажання підтримувати контакти із людьми, залежність від групи, потребу у прив'язаності та позитивній емоційній взаємодії. Низький рівень культурної адаптації призводить до зниження бажання у емоційній прив'язаності до людей, зменшення контактів та небажання підтримувати стосунки із людьми. Тому єдиною метою перебування у країні для таких студентів стає отримання диплому.

Рис. 4. Взаємозв'язки рівня знання мови та навчальних мотивів (група з низьким рівнем культурної адаптації)

Інтерактивність студентів з низьким рівнем адаптації прямо пов'язана із емоційним дискомфортом. Інтерактивність свідчить про прийняття нового культурного середовища, про налаштованість до розширення соціальних контактів, критичності до власної поведінки, готовності до особистих змін, налаштованості на взаємодію з іншими та контролю особистої поведінки з урахуванням норм, ролей і соціальних установок даного середовища. Це призводить до емоційного дискомфорту. Зважаючи на різницю культурних норм і правил поведінки, часто студентам потрібно змінити виховані із дитинства соціальні норми на ті, з якими вони зустрічаються новому культурному середовищу.

Також емоційний дискомфорт створює відчуття відірваності від свого соціокультурного середовища, коли ще немає відчуття інтегрованості у нове культурне середовище. Отож, на перших кроках процесу адаптації до нового середовища при взаємодії із місцевими жителями ще немає чіткого розуміння і вміння слідувати новим культурним нормам, що звичайно, призводить до певного емоційного дискомфорту. Отже, можемо сказати, що емоційний дискомфорт може бути чинником низької адаптації та адаптивності у новому культурному середовищі. Також окрім емоційного дискомфорту інтерактивність корелює із отриманням диплому, тобто прагнення до взаємодії спонукається навчальною мотивацією.

Депресивність взаємопов'язана із зовнішнім контролем. Оскільки у людей із зовнішнім локусом контролю знижена відповідальність за те, що відбувається у їхньому житті, вони не вважають ці події за результат власної діяльності. Низький рівень адаптації зумовлений тим, що такі студенти не докладають активних зусиль для її пришвидшення, покладаючись на зовнішні чинники. Після якогось періоду часу, відчуваючи брак адаптації у новому культурному середовищі, вони почуваються депресивно.

Також виявлено, що у студентів з низьким рівнем культурної адаптації відчуженість корелює із відомістю. Їм притаманне хвилювання щодо неспроможності задовільнити свої потреби, занепокоєння та відчуття покинутості через, власне, низький рівень адаптованості у новому оточенні. Перебуваючи у такому емоційному стані вони покладаються більше на зовнішні чинники, ніж на власні сили, що призводить до зниження адаптивності. Такі студенти не прикладають зусиль та не проявляють активності у налагодженні нових контактів із місцевими.

Як показав кореляційний аналіз результатів студентів *із середнім рівнем культурної адаптації*, мовна адаптація у них взаємопов'язана із оволодінням професією. Чим більше бажання оволодіти професією, тим швидше студент-іноземець вивчає мову для того, щоб мати можливість взаємодіяти в освітньому просторі для покращення і полегшення процесу навчання. Побутова адаптація корелює із налагодженням зв'язків міжкультурної комунікації. Отже, можна стверджувати, що міжкультурна комунікація є одним із

важливих чинників побутової адаптації та адаптації у новому культурному середовищі загалом.

Лояльність до культури перебування пов'язана із зростанням емоційного комфорту та бажанням опанувати професію (рис. 5). У студентів із середнім рівнем адаптації збільшується рівень лояльності до нової культури і це призводить до зростання емоційного комфорту. Також на лояльність до нової культури впливає прагнення опанувати професію, що сприяє налагодженню комунікації у новому культурному оточенні.

Рис. 5. Взаємозв'язки лояльності до нової культури із мотивацією студентів (група із середнім рівнем культурної адаптації)

Опанування професії є важливим чинником у культурній адаптації до нового середовища студента-іноземця. Це один із вагомих факторів мотивації налагодження зв'язків, вивчення мови для досягнення поставленої цілі, заради якої іноземні студенти приїжджають на навчання. У свою чергу це призводить і до більшої лояльності до культури, конформності та адаптивності (табл. 1).

Таблиця 1
Взаємозв'язки мотиву опанування професії із показниками культурної адаптації (група із середнім рівнем культурної адаптації)

	Опанування професії, $r_{кр} = 0,370$
Адаптивність	0,391
Лояльність до нової культури	0,404
Мовна адаптація	0,386
Конформність	0,342

Адаптивність в свою чергу статистично достовірно взаємопов'язана із наявністю друзів серед місцевого населення. Таку тенденцію зауважувало багато дослідників [1; 2; 3]. Успіх адаптації серед місцевих напряму пов'язаний із вмінням налагоджувати дружні стосунки.

Відчуженість, ностальгія, депресивність обернено корелюють із набуттям знань та отриманням диплома. Можливо, бажання оволодіти професією пов'язане із фінансовими труднощами у новому середовищі, що призводить до депресії і стану відчуженості, і як результат, стримує адаптацію студента. При низькій адаптації важко набувати знання, адже відсутні контакти у навчальному закладі, що значно ускладнює процес здобуття диплому. Натомість більша лояльність до чужої культури і краща інтегрованість зменшує почуття ностальгії.

Висновки. Чим вища мотивація до навчання та опанування професії, тим швидше проходить процес адаптації до нового середовища. У такому разі, студент прикладає максимум зусиль для вивчення мови, щоб мати можливість вільно комунікувати і вирішувати поточні навчальні труднощі.

Особливо вагомими чинниками, які впливають на рівень адаптації іноземних студентів, є оволодіння мовою та збільшення контактів і дружніх стосунків із представниками місцевого населення. Ці чинники виявились найбільшою рушійною силою до входження у нове культурне середовище. Високий рівень мовної адаптації та інтерактивності зменшує відчуженість, підвищує лояльність до нової культури. У згаданому вище дослідженні А. О. Шейко, саме студенти з високим і середнім рівнем адаптованості проявили позитивне ставлення до інших людей, вміння будувати довірливі стосунки [4].

Негативними чинниками культурної адаптації виявились відчуженість, ностальгія, емоційний дискомфорт та депресивність. Вони обернено пов'язані із бажанням набуття знань, прагненням налагоджувати контакти та відсутністю мовного бар'єру. Ці результати перегукуються із даними з дослідження О. В. Суислової щодо доброго емоційного стану адаптованих студентів [2].

Перспективи подальших досліджень полягають у розкритті механізмів впливу ціннісно-мотиваційних чинників на академічну успішність іноземних студентів в процесі їхньої культурної адаптації.

Список використаної літератури

1. Ліпатова М. До питання формування міжкультурного спілкування іноземних студентів. *Тези доповідей II Міжнародної наукової конференції «Історія, археологія, інформаційна, бібліотечна та архівна справа: актуальні проблеми науки та освіти», 13–14 травня 2021 р.* Кропивницький: ЦНТУ, 2021. С. 123–125. <https://cutt.ly/5JG5qTi>
2. Сулова В. О. Крос-культурна адаптація студентів-іноземців в україномовному середовищі. *Психологія та соціальна робота.* 2019. Т. 24 № 2(50). С. 163–179. [https://doi.org/10.18524/2707-0409.2019.2\(50\).185837](https://doi.org/10.18524/2707-0409.2019.2(50).185837)
3. Новіцька О. І. Міжкультурна адаптація іноземних студентів у навчальний процес закладів вищої освіти України. *Мовна комунікація: наука, культура, медицина: матеріали II Всеукр. наук.-практ. конф., 4–5 червня 2020 р.* Тернопіль : ТНМУ, 2020. С. 88–90. <https://cutt.ly/ZJG70HR>
4. Шейко А. О. Специфіка адаптації студентів-іноземців до навчання в Україні. *Раціо-гуманістичні студії: збірник тез.* Київ : Інститут психології ім. Г. С. Костюка НАПН України, 2020. С. 133–135. <https://cutt.ly/0JKiX7g>
5. Glass C. R., Westmont C. M. Comparative effects of belongingness on the academic success and cross-cultural interactions of domestic and international students. *International Journal of Intercultural Relations.* 2014. Vol. 38. P. 106–119. <https://doi.org/10.1016/j.ijintrel.2013.04.004>

SOCIO-PSYCHOLOGICAL FACTORS OF CULTURAL ADAPTATION OF FOREIGN STUDENTS

Nadiia Levus

*Ivan Franko National University of Lviv,
1, Universytetska Str., Lviv, Ukraine, 79000,
e-mail: nadiya.levus@lnu.edu.ua*

Nina Pidbutska

*National Technical University «Kharkiv Polytechnic Institute»,
2, Kyrpychova str., Kharkiv, Ukraine, 61002,
e-mail: Nina.Pidbutska@khpj.edu.ua*

Natalia Buhrii-Shramko

*Ivan Franko National University of Lviv,
1, Universytetska Str., Lviv, Ukraine, 79000,
e-mail: tashabush2314@gmail.com*

The article presents the results of the study of socio-psychological factors of adaptation of foreign students to the new cultural environment. To this end, 68 people from 23 countries were surveyed. The following methods of mathematical statistics were used: regression, cluster, comparative, correlation analysis.

It was found that the higher the motivation to learn and master the profession, the faster the process of adapting to a new environment. In this case, the student makes every effort to learn the language to be able to communicate freely and solve current learning difficulties.

Important factors influencing the level of adaptation of foreign students are mastering the language and increasing contacts and friendly relations with the local population. These factors proved to be the biggest driving force for entering the new cultural environment. High level of language adaptation and interactivity reduces alienation, increases loyalty to the new culture.

According to the comparative analysis, the respondents with a low level of adaptation have much less friends than the respondents with a medium level of adaptation. We can also talk about certain differences in the perception of others, because students with an average level of adaptation are better adjusted and more open to others.

Emotional comfort is an extremely important factor in adaptability to the socio-cultural environment. The predominance of positive emotions and a sense of well-being in life significantly increases the ability to adapt.

Negative factors of cultural adaptation were alienation, nostalgia, emotional discomfort and depression. They are inversely related to the desire to acquire knowledge, the desire to establish contacts and the absence of language barriers.

In students with a low level of cultural adaptation, alienation correlates with fame. They are characterized by anxiety about the inability to meet their needs, a sense of abandonment due to the low level of adaptability in the new environment. They have been in such a negative emotional state for a long time. Therefore, they rely more on external factors than on their own, which leads to reduced adaptability.

Key words: cultural adaptation, socio-psychological adaptation, intercultural communication, intercultural interaction, foreign students.